

Xalqımıza qarşı soyqırımı siyasəti

*"Xalqımız keçmiş illərdə baş vermiş bütün hadisələrdən, faciələrdən, dəhşətlərdən nəticə çıxarmalıdır".
Ümummilli lider Heydər Əliyev*

İlham ABBASOV,
Ədliyyə Nazirliyi Ədliyyə Akademiyasının
prorektoru, baş ədliyyə müşaviri
hüquq elmləri namizədi

Mürəkkəb və keşməkeşli dövr sayılan XX əsr artıq tarixə çevrilsə də, XIX əsrin əvvəlində Birinci Rusiya-İran müharibəsinin qurtarması və Gülüstan sülh müqaviləsinin bağlanması ilə Azərbaycan torpaqlarının Rusiyaya ilhaq edilməsinin birinci mərhələsi başa çatdı.

1828-ci il fevralın 10-da Təbrizdən bir qədər cənubda Türkmənçay kəndində İranla Rusiya arasında sülh müqaviləsi imzalandı.

Azərbaycanın ikiye bölünməsinə qəti təsdiq edən Türkmənçay müqaviləsi və onun ağır nəticələri, əslində, XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı siyasətinin başlanğıcı idi.

Tarixin təhlili göstərir ki, zaman-zaman Azərbaycan xalqının başına gətirilən faciələr özünün ağır nəticələri, amansızlığı ilə digər oxşar hadisələrdən fərqlənir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin imzaladığı "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" 26 mart 1998-ci il tarixli Fərmanında deyildiyi kimi, 1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanan Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasının, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsasını qoydu. Azərbaycan xalqının bu milli faciəsinin davamı kimi onun torpaqlarının zəbti başlandı. Qısa bir müddətdə bu siyasət gerçəkləşdirilərək ermənilərin kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi həyata keçirildi. Soyqırımı Azərbaycan torpaqlarının işğalının ayrılmaz bir hissəsinə çevrildi.

İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarının ərazilərində məskunlaşdırılan ermənilər orada yaşayan azərbaycanlılarla müqayisədə azlıq təşkil etmələrinə baxmayaraq öz havadarlarının himayəsi altında "Erməni vilayəti" adlandırılan inzibati bölgünün yaradılmasına nail oldular. Belə süni ərazi bölgüsü ilə, əslində, azərbaycanlıların öz torpaqlarından qovulması və məhv edilməsi siyasətinin bünövrəsi qoyuldu. "Böyük Ermənistan" ideyaları təbliğ olunmağa başlandı. Bu uydurma dövlətin Azərbaycan torpaqlarında yaradılmasına "bəraət qazandırmaq məqsədilə" erməni xalqının tarixinin saxtalaşdırılmasına yönəlmiş geniş miqyaslı proqramlar reallaşdırıldı. Azərbaycanın və ümumən Qafqazın tarixinin təhrif olunması həmin proqramların mühüm tərkib hissəsini təşkil edirdi.

Rusiyada 1917-ci ilin fevralında baş vermiş inqilab nəticəsində əsrlərlə ömür sürmüş mütləqiyyət quruluşu devrilir. Zaqafqaziyada Dövlət dumasına seçilmiş deputatlardan ibarət Zaqafqaziyanın idarəsi üzrə xüsusi komitə, noyabrda isə Zaqafqaziya Komissariatı yaradılır. Zaqafqaziyadan Rusiyanın Müəssislər Məclisinə seçilmiş və bolşeviklərin oktyabr çevrilişindən sonra onda iştirak edə bilməyən nümayəndələr 1918-ci il fevralın 14-də Tiflisdə toplaşır və Zaqafqaziyada ali hakimiyyət orqanı olan Zaqafqaziya Seymini yaradırlar.

Zaqafqaziya Seymi dağıldıqdan bir gün sonra, mayın 27-də Azərbaycanın istiqlaliyyətini elan etmək və ilk Azərbaycan hökuməti yaratmaq üçün Seymin bütün müsəlman nümayəndələri Tiflisdə toplanır.

May ayının 28-də Tiflisdə, keçmiş Qafqaz canişininin iqamətgahında, doktor Həsən bəy Ağayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Milli İslam Şurasının iclası keçirilir, Azərbaycanın istiqlaliyyəti haqqında Bəyannamə qəbul edilir və Şərqdə ilk demokratik respublika - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradıldığı bəyan edilir, həmçinin, sonra Milli Şura bitərəf Fətəli xan Xoyski başda olmaqla, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk müvəqqəti hökumətini təşkil edir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Azərbaycan üçün çox mürəkkəb bir tarixi şəraitdə fəaliyyətə başlayır.

Sovetlər Birliyi dövründə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin "nə üçün Bakıda fəaliyyət göstərməməsi", - səbəbləri ictimaiyyətdən qəsdən gizlədilirdi.

Sovet tarix, hüquq və siyasi ədəbiyyatında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin və onun hökumətinin demokratik mahiyyəti kommunist ideologiyasının tələblərinə müvafiq olaraq bilərəkdən təhrif edilmiş, hələ bu azmış kimi, ilk demokratik respublikanın tarixi barədə məlumatlar saxtalaşdırmışdır. Əslində isə, səbəb başqa imiş.

Bu vaxt Bakıda S.Şaumyan başda olmaqla, Azərbaycana qarşı düşmənçilik mövqeyi tutan Bakı Xalq Komissarları Soveti fəaliyyət göstərirdi. S.Şaumyanın rəhbərliyi ilə 1918-ci ilin martında Bakıda, Şamaxıda, Qubada törədilən azərbaycanlı qırğınlarından sonra Bakı kommunası azərbaycanlı əhali arasında öz nüfuzunu tamamilə itirmişdi. Onların hakimiyyəti Bakıdan kənarə çıxə bilməmişdi. Azərbaycanın qəzalarında isə tam hakimiyyətsizlik və hərə-mərclik hökm sürürdü. Öz təsir dairəsini bütün Azərbaycan ərazisində genişləndirmək

məqsədlə 1918-ci ilin iyunun 16-da Azərbaycan Milli Şurası Tiflisdən Gəncəyə köçür.

1918-ci ilin martın 30-u, 31-i və aprelin 1-də bolşevik qiyafəsinə bürünən ermənilər Rusiyanın hərbi yardımı ilə Bakıda soyqırımı törədərək 15 müsəlmanı qətlə yetirmişdilər. Məqsəd Bakını ələ keçirməkdən, onun neft sərvətinə sahib olmaqdan ibarət idi. Həmin ilin aprel-may aylarında ermənilər Şamaxıda, Qubada, Xaçmazda, Ağsuda, Kürdəmirdə, Salyanda, Lənkəranda kütləvi qırğınlar törətmiş, 50 mindən artıq soydaşımızı ən vəhşi üsullarla qətlə yetirmişdilər. Qırğınlar İrəvan quberniyası ərazisində, Qarabağda, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Qars vilayətində daha amansız şəkildə davam etdirilmişdi. Şamaxı qəzasında 58, Quba qəzasında 112, Gəncə (Yelizavetpol) quberniyasında 272 (o cümlədən Zəngəzurda 115, Qarabağda 157), İrəvan quberniyasında 211, Qars vilayətində 82 yaşayış məntəqəsi yerlə-yeksən edilmiş, yüz minlərlə azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, bir milyona yaxın əhali öz tarixi-etnik torpaqlarından didərgin salınmışdır.

Zaqafqaziyanın sovetləşdirilməsindən öz çirkin məqsədləri üçün istifadə edən ermənilər 1920-ci ildə Zəngəzuru və Azərbaycanın bir sıra digər torpaqlarını Ermənistan SSR-in ərazisi elan etdilər. Sonrakı dövrdə bu ərazilərdəki azərbaycanlıların deportasiya edilməsi siyasətini daha da genişləndirmək məqsədi ilə yeni vasitələrə əl atdılar.

Son iki əsrdə Qafqazda azərbaycanlılara qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilmiş etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti nəticəsində xalqımız ağır məhrumiyyətlərə, milli faciə və məşəqqətlərə məruz qalmışdır.

Mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilən belə qeyri-insani siyasət nəticəsində azərbaycanlılar min illər boyu yaşadıkları öz doğma tarixi etnik torpaqlarından didərgin salınaraq kütləvi qətl və qırğınlara məruz qalmış, xalqımıza məxsus minlərlə tarixi-mədəni abidə və yaşayış məskəni dağıdılıb viran edilmişdir.

1947-ci il dekabrın 23-də İ.Stalinin imzaladığı "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" SSRİ Nazirlər Sovetinin qərarı qəbul edildi.

Müharibədən təzəcə çıxmış ölkədə belə bir köçürmə zərurəti nədən yaranmışdır? Adətən, hökumətin mühüm məsələyə dair qərarlarının preambulasında bu qərarın qəbul edilməsinin zəruriliyi, bir qayda olaraq, açıqlanır və hüquqşünaslar yaxşı bilirlər ki, buna tarixi təfsir deyilir. Lakin istər SSRİ Nazirlər Sovetinin "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" 23 dekabr 1947-ci il tarixli 4083 №-li, istərsə də "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi ilə əlaqədar tədbirlər haqqında" 10 mart 1948-ci il tarixli 754 №-li qərarlarında da bu haqda susmaq üstün tutulmuşdur.

Bəli, yüz minlərlə azərbaycanlı məcburi surətdə öz doğma tarixi-etnik torpaqlarından SSRİ Nazirlər Sovetinin cəmi dörd vərəq həcmində olan qərarı əsasında didərgin salınır, lakin bu ədalətsiz aktın hansı zərurətdən irəli gəlməsi barədə həyasızcasına susmaq üstün tutulurdu. Təəssüf ki, bu suala Azərbaycan hökumətinin qəbul etdiyi 2 fevral 1948-ci il tarixli qərarında da cavab verilmirdi. Lakin, ittifaq hökumətindən fərqli olaraq, Azərbaycanın o zamankı rəhbərliyi real vəziyyətdən çıxış yolunu həmin qərarın məxfi qriflə verilməsində görmüş və məsələni respublika ictimaiyyətinə gizlətməmişdir.

Başqa hallarda olduğu kimi, İ.Stalin bu tədbirin də həyata keçirilməsində heç kəs qarşısında məsuliyyət daşmadığını və heç kəsə hesabat vermək istəmədiyini bir daha nümayiş etdirmək üçün elə ilk cümləsi "köçürülsün" sözü ilə başlanan ədalətsiz bir qərara imza atmışdır.

Bu sənədin ortaya çıxmasına qədər erməni millətçilərinin hansı "təşkilati" tədbirlərə əl atdıqlarını indi təsəvvür etmək çətin deyildir. Onlar Ermənistanı digər millətlərdən, ən başlıcası, azərbaycanlılardan təmizləmək niyyəti güdür və bunun üçün dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Tarix göstərdi ki, ermənilər bu məqsədlərinə nail ola bildilər.

Dağ şəraitində yaşamış on minlərlə adam Azərbaycanın aran rayonlarına köçürüldü. İllər boyu öz zəhmətləri ilə qurub yaratdıqları ev-əşiklər sovet hökuməti tərəfindən xarici ölkələrdən gələn ermənilərə "hədiyyə edildi". İqlim şəraitinin dəyişdirilməsi, min bir əziyyət, eləcə də doğma ocaq həsrəti minlərlə soydaşımızın həyatına son qoydu.

İ.Stalinin 1948-ci il martın 10-da imzaladığı "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi ilə əlaqədar tədbirlər haqqında" qərarı 23 dekabr 1947-ci il tarixli qərarın bir növ davamı kimi guya köçürülənlərə müəyyən imtiyazlar vermək niyyəti güdüdü. Sözsüz, Vətən, torpaq itkisi ilə üzləşən insanları belə imtiyazlarla ovundurmaq faydasız idi. Çünki ev-əşiyini, el-obasını tərk edən adamları bu cür xırda güzəştlərlə ovundurmaq qeyri-mümkün idi. Lakin Stalin rejimi erməni millətçilərinin fitvası ilə öz işin görmüşdü.

Bəs köçürülənlərin sonrakı taleyi necə olacaqdı? Onlar yeni iqlim şəraitinə uyğunlaşıb yaşaya biləcəkdilermi? Bu suallar Stalin rejimini qətiyyənlə narahat etmirdi.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin imzaladığı "1948-1953 - cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" 18 dekabr 1997-ci il tarixli Fərmanın verilməsi son iki əsrdə Qafqazda azərbaycanlılara qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilmiş etnik təmizləmə və soyqırımı siyasəti nəticəsində xalqımızın ağır məhrumiyyətlərə, milli faciə və məşəqqətlərə məruz

qalması, mərhələ-mərhələ gerçəkləşdirilən belə qeyri-insani siyasət nəticəsində azərbaycanlıların indi Ermənistan, keçmiş İrəvan xanlığının ərazisindən - min illər boyu yaşadıkları öz doğma tarixi etnik torpaqlarından didərgin salınaraq kütləvi qətl və qırğınlara məruz qalması, xalqımıza məxsus minlərlə tarixi-mədəni abidə və yaşayış məskəninə dağıdılıb viran edilməsi və buna görə də bu tarixi ədalətsizliyə indiyə kimi hüquqi-siyasi qiymət verilməməsi zəruriliyindən irəli gəlmişdir.

Təəssüflər olsun ki, azərbaycanlıların Ermənistan ərazisindən deportasiyası xalqımızın tarixində yeganə hal olmamışdır. 1948-1953 - cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan ərazisindən, ta rixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiya edilməsinin əvvəlkilərdən bir fərqi də ondadır ki, bu qeyri-insani tədbir "sosializm gerçəkliyi" şəraitində, sovet dövlətinin "çiçəklənməyə doğru getdiyi" və Stalin Konstitusiyasının - SSRİ Konstitusiyasının qüvvədə olduğu bir dövrdə, SSRİ hökumətinin qərarları əsasında yerinə yetirilmişdir. SSRİ Nazirlər Sovetinin 23 dekabr 1947-ci il tarixli və 10 mart 1948-ci il tarixli qərarları ilə Azərbaycan xalqına qarşı növbəti tarixi cinayət aktı dövlət səviyyəsində, özü də iri miqyasda həyata keçirilmişdir.

Bu qərarlar əsasında 1948-1953 - cü illərdə yüz əlli mindən çox azərbaycanlı Ermənistan SSR ərazisindəki dədə-baba yurdlarından kütləvi surətdə və zorakılıqla sürgün olunmuşdur, başqa sözlə, qovulmuşdur.

Adi hüquq normalarına zidd olan bu qərarların icrası zamanı avtoritar-totalitar rejimin mövcud repressiya qaydaları geniş tətbiq edilmiş, minlərlə insan, o cümlədən qocalar və körpələr ağır köçürülmə şəraitinə, kəskin iqlim dəyişikliyinə, fiziki sarsıntılara və mənəvi genosidə dözməyərək həlak olmuşlar.

Bu işdə erməni şovinst dairələrinin və keçmiş SSRİ rəhbərliyinin cinayətkar siyasəti ilə yanaşı, o dövrdəki Azərbaycan rəhbərliyinin öz xalqının taleyinə biganəliyi, soydaşlarımızı qarşı törədilən cinayətlərin təşkili və həyata keçirilməsində iştirakı da az rol oynamamışdır.

Həmin dövrdə Ermənistan SSR ərazisindən kütləvi surətdə qovulmuş soydaşlarımızın böyük əksəriyyəti dünyasını dəyişmiş, sağ qalanlar keçmiş Azərbaycan SSR ərazisində yurd-məskən salmışlar. Lakin bu hadisələrdən yarım əsrdən artıq vaxt keçsə də bu tarixi ədalətsizliyin vurduğu mənəvi zərbəni xalqımızın indiki və gələcək nəsli heç vaxt yaddan çıxarmamalıdır. Çünki ta rixi yaddaşsızlıq həqiqətən hər bir xalq, millət üçün faciəvi nəticələrə gətirib çıxarır.

Tarix bir daha təkrarlanmaqla bunu əyani şəkildə sübut etdi. Belə ki, 1988-ci ildə Ermənistan ərazisində azərbaycanlıların başına gətirilən müsibətlər bəşər tarixinin ən qanlı səhifələri olmaqla bu hadisələr 1948-1953 - cü illər deportasiyasının bir növ məntiqi davamı hesab edilməlidir. Lakin təəssüflər olsun ki, respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra da bu tarixi ədalətsizliklər beynəlxalq ictimaiyyətə lazımi səviyyədə çatdırılmamış, bu hadisələrə müvafiq beynəlxalq -hüquqi qiymət verilməmişdir.

Ermənilərin azərbaycanlılara qarşı həyata keçirdiyi soyqırımlarının tarixi kökləri, siyasi-ictimai, ideoloji cəhətlərinin hər biri dərinlən tədqiq olunmalı, aşkarlanıb bu haqda əsl həqiqət dünya ictimaiyyətinə çatdırılmalıdır.

Cox təəssüf ki, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi saysız-hesabsız cinayətlər lazımınca qələmə alınmamış, sənədləşdirilməmişdir. XX əsrdə Ermənistan və Azərbaycan ərazisində Vedibasar, Göyçə, Zəngəzur, Naxçıvan, Qarabağ, Bakı, Şamaxı, Quba və başqa bölgələrdə ermənilərin vəhşilikləri tarixi sənədlərdə lazımınca əks olunmamış, bunlara hüquqi-siyasi qiymət verilməmişdir.

Məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin imzaladığı "1948-1953 - cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi – etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" 18 dekabr 1997-ci il tarixli Fərmanı xalqımızın başına gətirilən bu tarixi ədalətsizliyin həm də dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məqsədini daşıyır. Bu işə qondarma Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün, xüsusilə, vacibdir.

Xalqımız hardan biləydi ki, onu bundan sonra 20 Yanvar, soyqırımı cinayətlərinin ən dəhşətli olan Xocalı faciəsi gözləyir.

1988-ci ildən ortaya atılan qondarma Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ilkin mərhələsində yüz minlərlə azərbaycanlının öz tarixi torpaqlarından qovulmasına da respublikada düzgün siyasi qiymət verilmədi. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil edilməsi haqqında ermənilərin qeyri-konstitusion qərarını və Moskvanın, əslində, bu vilayəti Xüsusi İdarəetmə Komitəsi vasitəsi ilə Azərbaycanın tabeliyindən çıxarmasını xalqımız ciddi narazılıqla qarşıladı və mühüm siyasi aksiyalara əl atmaq məcburiyyəti qarşısında qaldı. Respublikada keçirilən mitinqlər zamanı torpaqlarımızın işğalı siyasəti qətiyyətlə pislənsə də, Azərbaycan rəhbərliyi öz passiv mövqeyindən əl çəkmədi. Məhz elə bunun nəticəsi olaraq, 1990-cı ilin yanvar ayında getdikcə güclənən xalq hərəkatını boğmaq məqsədilə Bakıya qoşunlar yeridildi, yüzlərlə azərbaycanlı məhv və şikəst edil di, yaralandı, digər fiziki təzyiqlərə məruz qoyuldu.

1992-ci ilin fevralında ermənilər Xocalı şəhərinin əhalisinə misli görünməyən divan tutdu. Tariximizə Xocalı soyqırımı kimi həkk olunan bu qanlı faciə minlərlə azərbaycanlının məhv edilməsi, əsir alınması, şəhərin yerlə yeksan edilməsi ilə başa çatdı.

Ümummilli lider Heydər Əliyev titanik, yorulmaz fəaliyyətini ona yönəlmişdir ki, qondarma Dağlıq Qarabağ məsələsi dinc yolla, beynəlxalq hüquq normalarına uyğun, ədalətli həllini tapsın. Lakin dünyada bir sıra dövlətlərə qarşı ikili standartlar mövcud olduğundan və s. səbəblərə görə bu məsələnin həlli yubadıldı. Təkcə bunu

göstərmək kifayətdir ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən qeyd-şərtsiz çıxarılması haqqında BMT Təhlükəsizlik Şurası 4 qətnamə (822, 853, 874, 884 №-li) qəbul etmiş, lakin Ermənistan Respublikası həmin qətnamələrin tələblərinə indiyədək əməl etməmişdir.

Bu gün biz böyük siyasətçi Heydər Əliyevin ailəsində doğulub, boya-başa çatmış, onun tərbiyəsini almış, yetkin bir siyasətçi kimi formalaşmış, Heydər Əliyev idarəçilik məktəbinin layiqli nümayəndəsi, onun müdrik, uzaqgörən, çevik daxili və xarici siyasətinin layiqli davamçısı cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti olması ilə fəxr edirik.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: "Soyqırımı siyasəti müxtəlif dövrlərdə fərqli formalarda həyata keçirilmiş, kütləvi qətlər və hərbi əməliyyatlarla müşayiət olunmuşdur".

İndi respublikamızın əhalisini bir sual ciddi düşündürür. Xalqımızın düçar olduğu belə faciələrin bir daha baş verməməsi, dövlətçiliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi, ölkəmizin iqtisadi və hərbi qüdrətinin daha da yüksəldilməsi üçün nə etməli?! Cavab birmənalıdır: bunun üçün vətəndaş cəmiyyəti tam bərqərar olmalı, xaricdə yaşayan soydaşlarımız da daxil olmaqla, milli birliyə nail olunmalıdır. Buna isə ölkədə hər cür şərait vardır.